

Hármas határok – identitás a kérdőívek tükrében

Egy kutatási projekt részeredményei*

Klamár Zoltán

Rezumat

În cadrul proiectului Nk 84283, finanțat de OTKA, în perioada 2011-2015, s-a desfășurat cercetarea influențelor culturale ale frontierei triple asupra populațiilor din vecinătate. Proiectul și-a propus cercetarea relațiilor transfrontaliere pe baza chestionarelor și a interviurilor înregistrate în localități plasate în zona de frontieră, pe o distanță de 100 de km, în care trăiesc unguri-ucrainieni-români sau unguri-români-sârbi sau unguri-sloveni-austrieci.

Studiul de față prezintă o parte din această cercetare, analizează și interpretează răspunsurile chestionarelor selectate aleator, legate de trei localități de lângă frontiera sârbească, Horgos, Magyarkanizsa și Törökkanizsa.

Cuvinte cheie: frontieră, chestionare, interviuri, analiză, interpretare

Abstract

Under the project Nk 84283 funded by the OTKA, a research was conducted in the period 2011-2015 on cultural influences of the triple borders. The project meant the research of cross-border relations, based on questionnaires and interviews recorded in the border towns placed at a distance of 100 km, where Hungarians-Ukrainians-Romanians or Hungarians-Romanians-Serbian or Hungarians-Slovenians-Austrians are living.

* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajzi Kutatóintézet, Budapest 2011-2015. OTKA Nk 84283

This study presents some of this research, analyzes and interprets responses to randomly selected questionnaires, related to the three towns near the Serbian border: Horgos, Magyarkanizsa and Törökkanizsa.

Keywords: border, questionnaires, interviews, analysis, interpretation

Mielőtt belefognánk a több éves kutatási projektum részeredményeinek elemzésébe vázlatosan ismertetnünk kell magát a programot. Nos, a Néprajzi Kutatóintézet munkatársai úgy gondolták, hogy nem lenne érdektelen gyorsan változó világunk kárpát-medencei térségében, a hármás határok mentén elvégezni egy olyan kutatást, kérdőíves vizsgálatot, melynek tárgya a határövezet lakosságának mindennapi élete, kapcsolathálója, mobilitása. Mindennek társadalmi-gazdasági és nem utolsó sorban a hagyományra gyakorolt, a lokális közösségek identitáskonstrukcióit befolyásoló hatását is górcső alá vette a projekt.

A fentiek szem előtt tartásával állt össze a kutatásban részt vevők csapata, hogy északról délfelé haladva, a nyugati határszéllel bezárólag megvizsgálja a magyar-ukrán-román-, a magyar-román-szerb- és a magyar-szlovén-osztrák határövezet életét a lehetőleg száz-száz kilométeres sugarú körökön belül lévő településeken.

Tanulmányunk példái a déli határszakasz szerb oldaláról valók és a kérdőíves adatbázisból kiragadott példákat tekinti át. Részeredmények tehát a határszakasz településeiről, így Horgosról (Horgoš), Magyarkanizsáról (Kanjiza) és Törökkanizsáról (Novi Kneževac).

A vizsgált térség települések néhány jellemző vonása

A vidék ipari-, kereskedelmi- és kulturális központjának számító Szabadka (Subotica) – múzeuma, képtára, színháza, könyvtára, egyetemei, közép- és általános iskolái vannak, a bácskai római katolikus püspökség székhelye – régóta városi rangú település, jelentős vasúti és közúti csomópont, fontos határátkelőhely. Lakosságának relatív többsége az ezredforduló éveiben is magyar, 38,5%. A polgárháborús évek (1991-1995) számottevő népmozgást generáltak a délszláv térségben minek köszönhetően a városban a szerb lakosok arányszáma eléret a 24,1%-ot. A horvátok 11,2%, míg a bunyevácok, akik vallásilag és nyelvileg is a horvát kultúrához tartoznak, voltaképpen a nyelv és kultúra egy dialektusának tekinthető népcsoportot alkotnak 11,1%-ot tesznek ki¹.

Részletesebben azzal a három településsel foglalkozunk, melyeknek kérdőíves anyagát is áttekintjük majd a továbbiakban.

Horgos falu közvetlenül a szerb-magyar határon fekszik, nemzetközi határátkelőhely az Európai Unió déli, balkáni kapujában. Korábban fontos lokális vasúti csomópont volt, ám a korszerűsítések elmaradása miatt zömében személyforgalom van csak a szomszédos országok között. Két fontos élelmiszeripari feldolgozó üzeme van, lakosságának többsége egyéni gazdálkodó, szőlő és gyümölcsész parasztgazdaságok. Jelentős fűszerpaprika termesztése. A falunak könyvtára, művelődési háza és általános iskolája van.

A falu 2011-ben 5709 főt számlált, ebből 5302 magyar, 436 szerb, 298 cigány és 114 jugoszláv nemzetiségű². Magyarkanizsa (Kanjiža) Horgostól keletre a Tisza folyó jobb partján elterülő paraszt-polgár város. Műút és vasút köti össze Horgossal, Törökkanizsára műút vezet a folyót átívelő hídon

¹ vajdasag.rs letöltés 2015. február 23.

² wikipedia.org letöltés 2015. február 23.

keresztül, Zentára már csak műúton lehet eljutni a városból, míg korábban a vasút is volt a két település között. Három határátkelő is van a település közelében: Királyhalma, Horgos és Gyála. Mindhárom a szerb-magyar határon fekszik.

Ipara – építőanyaggyárát kivéve – a szocializmus éveitől létesült és a vizsgálat idején már a szigetelőanyag- és a kerámiagyár kivételével nem működik. Kényszerűen ugyan, de visszatért korábbi, paraszt-polgári hagyományaihoz és a család munkaerejére alapozott farmgazdaságok jelentik a lakosságmegtartó erőt. Hivatalosan nem kapta meg a városi rangot, noha korábban évtizedeken át az volt. Önkormányzati- és kulturális hagyománya gyorsan újjá éledt a rendszerváltozás óta. Könyvtára, képtára, művelődési háza, írott és elektromos sajtója, befogadó színháza, kreatív művészeti műhelye, egyesületei jelentős kulturális életről tanúskodnak. Van általános- és középiskolája, egyetemek kihelyezett tagozatain folyik képzés.

A városban a 2011-es népszámláláskor 9871-en éltek, ebből 8825 magyar, 865 szerb, 99 jugoszláv, 86 cigány³.

Törökkanizsa (Novi Kneževac) a Tisza folyó bal partján elterülő, számottevő iparral nem rendelkező település. Két határátkelő is van a közelében, mindkettőt műúton lehet megközelíteni, Gyála és Horgos nagyjából azonos távolságra van a nagyközségtől.

Művelődési élete szerénynek mondható, bár van könyvtára és művelődési háza. Általános iskolája mellett közpiskolái vannak.

2011-ben 6960 fő élt a településen, amiből 2657 magyar, 4369 szerb, 131 jugoszláv, 107 cigány, 37 horvát nemzetiségűnek vallotta magát⁴.

³ wikipedia.org letöltés: 2015. február 23.

⁴ wikipedia.org letöltés: 2015. február 23.

A kérdőív szerkezetéről

Meglehetősen terjedelmes, 20 oldalas kérdőív 5 kérdéskört jár körül: I. Személyes adatok (a kérdezett neme, életkora, családi állapota, nyelvismerete, állampolgársága, iskolai végzettsége, munkaerő-piaci helyzete, munkaköre, vallási felekezete, rokoni-, baráti kapcsolata); II. Mobilitás (milyen céllal és gyakorisággal látogatott Magyarországra, Romániába, milyen módon és milyen célpontokra utazott az említett országokba); III. Máság (rangsorolja a térség országait egészségügyi és szociális ellátás, kereseti és munkalehetőség, gazdasági teljesítőképesség, közbiztonság szempontjából, kiket tekint idegeneknek és miért, mit tart fontosnak identitása szempontjából, ki rokonszenves és ki nem); IV. Szervezetek, egyesületek (milyen a kapcsolata a határon túli egyesületekkel, milyen egyesületi programokra jár, kezdeményezett-e határon túliakkal kapcsolatfelvételt, érdeklik-e a határon túli események, hogyan tájékozódik az önt érdeklő eseményekről); V. Hatóság (milyen kapcsolata volt a hatóságokkal, elkövetett-e törvénybe ütköző szabálytalanságot)⁵.

A feltett kérdések tehát a kutatás számára alapvető információkat kívántak szolgáltatni és bár a kérdőív magyar nyelven készült el, mégis a reprezentativitásra törekedett. Ennek a célnak összességében meg is felel, hiszen kilencszáz kérdőív már ott van reprezentatív minta határán, ám részleteiben, azaz egy-egy határszakaszon a háromszáz kérdőív messze alatta mar a kívánt mennyiségnek.

Mindezek okán nagyon fontos az a kiegészítő, mélyinterjú gyűjtés, ami kiegészíti a kérdőíves adatfelvételt.

⁵ Kérdőív Hármashatárok vizsgálata Magyarország délnyugati, délkeleti és északkeleti térségében. 2014. március-április. (Kézirat gyanánt). Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet. Kutatásvezető: Dr. Balogh Balázs

A megkérdezettek kiválasztása

Mivel elsődleges célja a kutatásnak, hogy minél részletesebb és a közösségekre jellemző képet lehessen kialakítani a kérdőívek feldolgozásakor, ezért a kérdezőbiztosoknak szem előtt kellett tartani a kutatópontok demográfiai jellemzőit, az általános lakossági struktúra alapján, aminek támpontját a 2011-es népszámlálási adatsorok képezték.

Ahhoz, hogy ez a fő szempont érvényesülhessen a kutatásban, szükség volt a lokális közösségek minél nagyobb fokú ismeretére. Éppen ezért Szabadkán Papp Árpád a szabadkai múzeum muzeológusa volt a kérdezőbiztos, Horgoson a szegedi Néprajzi Tanszék hallgatója, Király Kitty, míg Magyar-kanizsán és Törökkanizsán a Magyar-kanizsáról elszármazott Klamár Zoltán muzeológus volt a kérdezőbiztos. Mindhárman beszélik a szerb nyelvet, így nem jelentett akadályt a szerb és horvát nemzetiségű polgárok lekérdezése sem.

Lekérdezéskor a települések nagysága alapján Szabadkán 40, Horgoson 20, Magyar-kanizsán 30 és Törökkanizsán 10 kérdőív került kitöltésre. Részelemzésünk szempontjából fontos Horgos: 20 kérdőív 17 magyar, 3 szerb 11 férfi, 9 nő; Törökkanizsa: 10 kérdőív 7 szerb, 3 magyar ebből 1 kettős identitású 6 férfi, 4 nő; Magyar-kanizsa 30 kérdőív 26 magyar, 4 szerb, 2 kettős identitású 20 férfi, 10 nő tehát strukturálisan a fent említettek szerint lett lekérdezve.

Három példa

1. Horgos

Első példánk alanya horgosi, 1993-ban a faluban született hajadon, életvitelszerűen ott is él. Magyar nemzetiségű, kettős szerb-magyar állampolgár. Anyanyelve magyar, kicsit beszéli a szerb-, angol-, német nyelvet. Nyilvánvaló, hogy utóbbi kettőt iskolában tanulta, míg a szerbvel elvétele találkozhatott a szülőfalujában is. A nemzetiségi arányokból kifolyólag nem volt

lehetősége a szerb nyelvet magasabb szinten megtanulni, hiszen még környezetnyelvként sem igen találkozott vele.

Középiskolai végzettséget három közeli városban, Szabadkán vagy Magyarakanizsán, illetve kicsit távolabb, Zentán szerezhette.

A munkaerőpiacon való megjelenése sikertelen, nincs munkahelye és nem is volt, sem Szerbiában, sem pedig a szomszédos országokban.

Édesapjával él, akinek teljes munkaidős állása van, tehát nyilvánvalóan eltartott.

Vallását tekintve római katolikus.

A rokoni kapcsolatokra adott válaszából az derül ki, hogy a felmenők között van olasz és német, a baráti köréhez tartoznak szerbek, magyarok, illetve olasz és német nemzetiségűek is.

Magyarországra heti rendszerességgel utazik, és egy napot tölt ott, az utazás célja bevásárlás. Románia felé semmilyen kapcsolata sincs, nem járt még az országban. Ez nyilván azzal is magyarázható, hogy viszonylag távol esik a legközelebbi határátkelő, meg azzal is, hogy a szükséges élelmiszeripari és egyéb termékeket a közeli Szegeden megvásárolhatja.

Az utazások alkalmával gyakran csatlakozott autós ismerősökhöz, de busszal és vonattal is közlekedett, sőt akár gyalogosan is átkelt a határon. Utóbbira olyan alkalmakkor került sor, amikor nagy tömegek miatt több órás várakozás alakult ki.

Legtöbbször a közeli Szegedre utazik, ami Horgoshoz a legközelebb eső nagyváros, megyeszékhely. Többnyire ketten, vagy kiscsoporttal teszik meg az utat.

Ezek tehát a megkérdezett utazási szokásai.

A másságra vonatkozó kérdéscsoportban a kutatott térség országait rangsorolva Ausztriát tette az első helyre, majd Magyarország, Szlovénia, Szerbia, Románia, Ukrajna a további

sorrend. Magyarország második helye nyilván a gazdasági helyzet valamilyen fokú ismeretén múlik, mégis némileg meglepő, hogy Szlovénia elé helyezi. Ennek oka lehet az anyaország iránti rokonszenv, ragaszkodás is.

Némi ellentmondás tapasztalható a gazdaság teljesítőképességének megítélésében, hiszen a három határos ország között első helyre Szerbiát sorolta. Második Magyarország és harmadik Románia.

Közbiztonság tekintetében Magyarország áll az első helyen, második Románia és harmadik Szerbia. Noha Romániát alig ismeri, hiszen a lokális hírekben szinte nem is szerepel, mégis annyi rossznak tartja a közbiztonságot abban az országban, ahol él, hogy szerinte még egy ismeretlen államban is jobb lehet a helyzet, mint Szerbiában.

Úgy véli, hogy az általa lakott településnek csak előnye származik abból, hogy annak határában van a nemzetközi átkelőhely, mert ennek köszönhetően könnyebb az országból külföldre utazni és sok magyar állampolgár érkezik, érkezhetsz a településre. Utóbbi megállapítás nehezen értelmezhető, mert nyilván átmenő forgalomról van szó, így igazából nem tudni mit ért a „sok magyar” megjegyzés alatt.

Intoleráns azokkal szemben, akik megszegik az erkölcsi-jogi normákat, s nem is engedné, hogy normasértőként a faluközösségben, az országban éljenek.

A falun belül még soha nem nézték idegennek, ami nyilván abból is adódik, hogy viszonylag kis közösségről beszélhetünk, ahol szinte mindenki ismer mindenkit.

Az identitás elemeit soroló kérdéscsoportra semleges válasz adott, megítélése szerint az etnikai származás, foglalkozás, nem, életkor, vallás, társadalmi származás, település és politikai hovatartozás nem lényeges kategóriák.

A következő kérdéscsoportból viszont már egy másfajta kép rajzolódik ki. Azt kellett eldöntenie, hogy a különböző em-

bercsoportok közül melyek rokonszenvesek és melyek nem. Így azután kiderült, hogy a magyarokat és az osztrákokat inkább rokonszenvesnek tartja, míg a cigányokat és az úgazdagokat nagyon ellenszenvesnek és a zsidók is inkább ellenszenvesek számára. A többi kategóriával szemben semleges.

Nyilván a magyarok és az osztrákok fontosak számára, ezért rokonszenvesek. A cigányok a falu közbiztonságát nagyban rontják, így ellenszenvesek. Az úgazdagok hirtelen történet vagyoni gyarapodása irritálja, osztja azt az általános vélekedést mi szerint, máról holnapra tisztességes úton nem lehet jelentős vagyona szert tenni.

Valójában a zsidókkal szembeni ellenszenv a meglepő, ami média befolyásoltságot feltételez, hiszen nem él zsidó a határ menti faluközösségben, így személyes tapasztalata sem lehet e téren.

Kategorikusan elutasítja a külföldiek földtulajdon szerzését.

Magyarországi határon túli szervezetekről hallott, de nem tagja egynek sem és kulturális-, turisztikai- és sport programokra jár át a szomszédos országba. Románia esetében ilyen kapcsolatai nincsenek.

A határ menti hírek közepesen érdeklik és elsősorban az internetről tájékozik. A hatóságokkal, sem a szerbvel, sem a magyarral semmilyen kellemetlensége nem volt.

2. Magyarkanizsa

Második példánk alanya magyarkanizsai, 1950-es születésű özvegyasszony, aki életvitelszerűen él a településen születése óta. Magyar nemzetiségű szerb-magyar kettős állampolgár, magyar anyanyelvű, a szerbet tökéletesen beszéli, más nyelven nem is tud. Érettségizett, a lekérdezéskor már nyugdíjas. Korábban a kisvárosban volt munkavállaló, országhatáron kívül nem volt alkalmazásban. Háztartásfőnek 1980-ban szüle-

tett fiát jelölte meg, aki felsőfokú végzettségű és vele egy há-
zban lakik.

Római katolikus vallású, felmenői és rokonai mind ma-
gyarok. Barátai között magyarok és szerbek is vannak.

Magyarországra havi rendszerességgel utazik,
bevásárlási, kulturális és alklopszerűen nyaralási céllal. A
vásárlások havi rendszerességgel ismétlődnek, kulturális
eseményekre negyedévente, nyaralni, kirándulni évente jár.

Romániába egyáltalán nem utazott a vizsgált időszakban.

Magyarországi útjaira az esetek többségében saját
autóval, illetve busszal megy. Az úticél többnyire Szeged, vagy
valamelyik vidéki nagyváros, általában kiscsoporttal utazik.

A kutatott térség országainak életszínvonalát illetően az
alábbi sorrendet állította fel: Ausztria, Szlovénia,
Magyarország, Románia, Szerbia, Ukrajna.

Három ország összehasonlításában Magyarországot az
első helyre rangsorolja egészségügyi ellátásban, a gazdaság
teljesítőképességében és közbiztonságban. Szerbia csak kereseti
és munkalehetőség terén első – bár a statisztikán ezt nem
indokolják –, míg Romániát minden esetben harmadik helyre
teszi.

A település határ menti helyzetéből adódó előnynek
tartja az identitás könnyebb megőrzési lehetőségét, ugyanakkor
a határ közelsége miatt a nagy elvándorlást egyértelműen
hátrányosnak véli.

Az eltérő kultúrájúakat idegennek tartja, és nem fogadja
el őket. Bevallása szerint nem került olyan helyzetbe, hogy
idegennek nézték volna a kisvárosban.

Igen árnyaltan reflektált az identitáselemekre vonatkozó
kérdésre. Szerinte nagyon fontos nemzetisége, etnikai
származása és a település, ahol lakik, inkább fontos a
foglalkozása, vallása, társadalmi származása. Ugyanakkor
közömbös neme, életkora, politikai hovatartozása.

Voltaképpen a fenti véleményt erősíti a következő kérdésre adott válasz, amelyben embercsoportokat osztályozott rokonszenv alapján. A kínaiak és a cigányok, a kisegyházak tagjai, az újgazdagok, szélsőjobb és –baloldaliak, valamint a menekültek számára ellenszenvesek, a magyarok és a katolikusok nagyon rokonszenvesek. Inkább rokonszenvesnek találja a hátrányos helyzetűeket. A többi kategória pl. ortodoxok, szerbek számára közömbösek.

Nem ért egyet a külföldiek földtulajdon vásárlásával.

Kapcsolatban áll magyarországi szervezetekkel, egyesületekkel, de nem jár azok programjaira. Romániai szervezetekkel semmilyen kapcsolatban nem áll és rendezvényekre sem jár.

A térség hírei közepesen érdeklik és a magyarországi hírekről, újdonságokból a magyar tévé adásokból és szerbiai ismerősítől szerez tudomást.

A szerb és a magyar hatóságokkal soha, semmilyen kellemetlensége nem volt.

3. Törökkanizsa

Harmadik példánk alanya törökkanizsai 1982-es születésű, házasságban élő nő, aki a nagyközségben született és életvitelszerűen ott is él. Szerb anyanyelvű és csak kicsit beszél magyarul. Szerb állampolgár és nyolc osztályos elemi iskolát végzett. Teljes munkaidős állása van, beosztottként az önkormányzat alkalmazásában áll. Más munkahelye nem volt. Vele egy háztartásban él a férje, aki technikumot végzett és van egy leánygyermekük, aki 2004-es születésű és elemi iskolába jár.

Ortodox vallású, felmenői, rokonai és barátai szerbek.

Magyarországra ritkán utazik, mindig bevásárlási céllal lépi át a határt. Ekkor saját autóval megy a férje társaságában. Romániában nem járt.

A kutatott térség országainak életszínvonalát illetően az alábbi sorrendet állította fel: Szlovénia, Ausztria, Szerbia, Románia, Magyarország, Ukrajna.

Érdekes, hogy a határ menti összehasonlításban, tehát egészségügyi ellátás, kereseti- és munkalehetőség, gazdasági teljesítőképesség és közbiztonság terén Magyarországot tette az első helyre, utána Szerbia majd Románia a sorrend.

Szerinte a térség határ közeli voltának előnye, hogy bevásárláskor nem kell sokat utazni, míg hátrányként a munkanélküliséget említette.

Nemleges választ adott arra a kérdésre, hogy vannak-e olyan csoportok a településen, akiket eltérő életmódjuk, értékrendjük miatt idegennek tekint. Ahogyan arra is nemleges választ adott, hogy tekintették-e őt magát idegennek.

Identitásának fontos elemeként jelölte meg nemzetiségét, etnikai származását, vallását és társadalmi származását.

A különféle embercsoportok megítélésében nagyon ellenszenvesnek mondta a kínaiakat, cigányokat és az alkoholistákat. Inkább ellenszenvesek számára a kisegyházak tagjai, az újjgazdagok, és a szélsőbaloldaliak. Semlegesen viszonyul a magyarokhoz, szlovénekhez, szélsőjobbaldaliakhoz, szociálisan hátrányos helyzetűekhez és a zsidókhoz. Inkább rokonszenvesek az ortodox vallásúak és nagyon rokonszenvesnek tartja a szerbekek, az oroszokat és a menekülteket.

Ellenzi, hogy külföldiek földtulajdont szerezzenek.

Sem magyarországi, sem pedig romániai egyesületeket nem ismer és programjaikat sem kíséri figyelemmel.

Magyarország határ menti térségének eseményei kismértékben érdeklik, az eseményekről a szerb tévécsatornákból és rádiókból, országos és helyi adók adásából tájékozódik.

Sem a magyar, sem pedig a szerb hatóságokkal nem volt kellemetlensége.

Lehetséges értelmezés

A véletlenszerűen kiválasztott kérdőívek alanyai nők: az első 1992-ben született, abban az időszakban szocializálódott, amikor a társadalomban a politika által gerjesztett etnikai mássággal szembeni türelmetlenség napi szinten jelen volt a közösség életében; második kérdőívünk alanya 1950-ben született és a titói, már puha diktatúrában kikényszerített, a nemzeti, nemzetiségi másság iránt a toleráns magatartás társadalmi elvárás volt; harmadik kérdőívünk alanya 1982-ben született, így az évtized végére csúcsra járatott nacionalizmus, majd a polgárháború idején szocializálódott, akkor, amikor jelentős belső migráció zajlott.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a lekérdezettek, annak ellenére, hogy határ menti településen élnek és mint ilyenek feltételezhetően mobilabbak, tehát többet láthattak a világból, ergo toleránsabbak is lehetnének az átlagnál. Válaszaik azonban nem feltétlenül ezt tükrözik. Mindennek szemléltetésére legyen szabad egyetlen kérdőpont alapján vizsgálni a kérdést. A 3. 10. Most különféle embercsoportokat olvasok fel Önnek (Oszályozzon 1-től 5-ig: 5=nagyon rokonszenves, 1=nagyon ellenszenves) kérdésre adott válaszokat elemezve végezzük el az összehasonlítást láthatjuk, hogy horgosi válaszadónk egyetlen megkérdezett csoportot sem minősített nagyon rokonszenvesnek, az inkább rokonszenvesbe kettőt, a semlegesbe tizenhármát, az inkább ellenszenvesbe egyet, a nagyon ellenszenvesbe hármát sorolt.

Magyarkanizsai válaszadónk éppen fordítva, nagyon ellenszenvesnek nem minősített egyetlen csoportot sem, nagyon rokonszenvesnek kettőt, az inkább rokonszenvesnek egyet, semlegesnek kilencet, inkább ellenszenvesnek hetet mondott.

Törökkanizsai válaszadónk nagyon rokonszenvesnek három, inkább rokonszenvesnek egy, semlegesnek öt, inkább ellenszenvesnek három, nagyon ellenszenvesnek három csoportot minősített, míg öt esetben nem adott választ.

Áttekintve a kapott válaszokat, láthatjuk, hogy a vérségi-rokonsági kötelékek döntő fontosságúak, hiszen a saját- és a rokon népcsoport került a nagyon rokonszenves kategóriába. Ugyanez mondható el a vallással kapcsolatban is.

Úgy véljük az sem meglepő, hogy egységesen rossz a cigány népcsoport megítélése. Mivel a kérdésre adott osztályzat előtt volt mérlegelési lehetőség, de nem kifejtő-magyarózó választ igényelt, ez a tény vélhetően megkönnyítette a döntést.

Nagyobb fokú etnikai befolyásoltságot vélünk felfedezni a menekültekkel kapcsolatos válaszokban. A szerb válaszadó nagyon rokonszenvesnek találta őket, míg a két magyar inkább ellenszenvesnek vagy nagyon ellenszenvesnek. A válaszok mögöttes tartalma nyilván más és más. A szerb az otthonából elűzött, jobb sorsra érdemes nemzettársat látja a menekültben, aki betelepülőként erősíti a szerb közösséget. A magyar elsősorban vetélytársat lát a jövevényben, olyat, aki meggyengíti jelenlétével a magyar közösséget, elveszi az amúgy is kevés munkahelyet. Más nyelvű, kultúrájú, vallású és nem ismeri a környezet nyelvét, tehát beilleszkedési problémát is okoz jelenléte. A nyelvi-kommunikációs nehézségek csak akkor volnának feloldhatók, ha a térség lakói poliglottak, akik multikulturalitásban élnek és a két kulturális elem mindennapjaiknak tartalmat ad⁶.

A válaszok kirajzolódik egy etnikai magatartásforma, amiből arra következtethetünk, hogy valójában az együtt élők nem kíváncsiak szomszédjuk nyelvi-kulturális másságára, főként nem érdekli őket a szomszédos ország kultúrája, hacsak

⁶ V.ö.: Gráfik 2011: 157.

nem tekintik azt anyanemzetüknek⁷. A három kérdőívből kiolvasható válaszok ezt a fajta befelé fordulást mutatják, miközben a válaszadó, ha nem is minden esetben heti, de többnyire havi rendszerességgel látogat el a szomszédos ország nagyvárosának piacaira, bevásárló központjaiba. Ott viszont találkozik egy fajta gazdasági-nyelvi nyitottsággal, aminek eredménye a feliratokban mérhető⁸.

A kulturális kiegyenlítődés előfeltétele a nyelvismeret, ami azt is jelenti, hogy mindaddig nem fog közeledni, egymáshoz csiszolódni az együtt élők kultúrája, amíg nyelvi nem képesek nyitni egymás felé. A találmány kiválasztott három kérdőív példája szerintünk a fenti megállapítást erősíti.

Irodalom

Becker, Siegfried. (2000). *Az etnikumok közötti kapcsolat és a kulturális béke. Az etnikummal kapcsolatos koncepciók az európai etnológiában.* Néprajzi Látóhatár. IX. évf. 1-2. sz. 45-54.

Gráfik Imre. (2000). *Hármashatár – közép-európai nemzeti traumáról a népek találkozási helyéig.* Néprajzi Látóhatár. IX. évf. 3-4. sz. 117-149.

A Pannon táj vonzása – avagy Nyugat-Európából Közép-Európába. (2011). In: Vargyas Gábor (szerk.): *Párbeszéd a hagyománnyal. A néprajzi kutatás múltja és jelene.* L'Harmattan. PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, 151-166.

⁷ „Ha pillantást vetünk a társadalmi konfliktusok elviselésére és szegregációjára napjainkban, akkor világosan megmutatkozik, hogy az érvelés fő vonalai az etnicitás konnotációiból és értelmezéseiből építkeznek. Az etnicitás tematizálásával jellemzik, kiváltják és legitimálják a nemzetek közti migrációs folyamatok dimenzióit és jelenségeit.” Becker 2000: 45.

⁸ V.ö.: Gráfik 2000: 137-138.